

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ З КЛАСІВ ПОЧАТКОВИХ УМІНЬ ЗАСТОСОВУВАТИ ПЕРЕГЛЯДОВИЙ/ПОШУКОВИЙ ВИДИ ЧИТАННЯ

Валентина МАРТИНЕНКО

Читацькі уміння й навички, якими оволодівають молодші школярі, від класу до класу удосконалюються, поступово ускладнюються з тим, щоб на завершенні навчання в початковій школі учні могли застосовувати читання як універсальний інструмент функціональної грамотності, яка, у свою чергу, є важливим індивідуальним ресурсом для самореалізації людини в сучасному світі [4; с.17].

Ускладнюються також і тексти, з якими взаємодіють учні (за змістом, структурою, обсягом, жанровим розмаїттям, видами і т. ін.). Це вимагає застосування відповідних прийомів розуміння їх: наприклад, виділення в тексті потрібної інформації, її інтерпретацію, формулювання висновків, співвіднесення прочитаного з цінностями, інтересами, мотивами читача. Йдеться про те, що молодші школярі поступово оволодівають не лише загальнопредметними, а й більш складними — метакогнітивними уміннями в пізнавальній, емоційно-ціннісній, контрольній-оцінювальній сферах, у процесах саморегуляції тощо.

Великі масиви інформації, які містяться в художніх, інформаційних, навчальних текстах, спонукають сучасного читача до вироблення гнучкого підходу до читання, розвитку здатності вичерпувати текстову інформацію з різним ступенем глибини й повноти. Це залежить від комунікативної мети, яка зумовлює застосування різних видів читання.

У методиці навчання читання здебільшого послуговуються *класифікацією основних видів читання*, обґрунтованих дослідницею С. К. Фоломкіною [5]. Це *аналітичне (вивчальне), ознайомлювальне, переглядове, пошукове* читання.

Якщо читач ставить за мету детально й глибоко опрацювати той чи інший текст, він застосовує *аналітичний вид читання*, який забезпечує вдумливе, 100 % розуміння тексту, повне його охоплення, детальний аналіз текстової інформації, критичне її осмислення. Поглиблене проникнення читача в смислову тканину тексту досягається за допомогою смислового та структурного аналізу. Одним з основних прийомів, що сприяє досягненню поглибленого розуміння змісту, є постановка запитань до тексту після його прочитання школярами. Не менш важливим у цьому відношенні є самопостановка запитань до змісту, коли читач в ході читання ставить перед собою запитання, що відображають пізнавальну сутність тексту, і за їх допомогою усвідомлює його логічну структуру, виділяючи при цьому основне, істотне.

Основним завданням *ознайомлювального читання* є загальне ознайомлення зі змістом незнайомого тексту, без проникнення в деталі, без спеціальної установки на подальше його відтворення. Під час такого читання читач одержує уявлення про тему, час, місце дії, персонажів (якщо це художній текст), помічає ключові слова, що мають основне смислове навантаження, і т. ін.

Послуговуючись *переглядовим видом читання*, читачі також одержують загальне уявлення про зміст матеріалу, наприклад, переглядаючи періодику (газети, журнали тощо). При цьому здебільшого вони не ставлять за мету знайти в тексті певну інформацію. Водночас цьому виду читання притаманна така важлива функція, як пошук, вибір потрібного, заданого, виділення відповідного фрагмента, об'єкта читання із загального масиву вербального та візуального матеріалу. При цьому читач по ходу читання дуже швидко помічає й виключає неістотну, неважливу для нього інформацію, зупиняючи увагу на шуканому.

Переглядове читання часто використовують під час першого пред'явлення нового тексту з метою формулювання гіпотези щодо його орієнтовного змісту. Такий вид читання передбачає високий рівень сформованості читацьких навичок, велику швидкість

сприймання, розвинену здатність смислового передбачення текстової та позатекстової інформації за окремими фрагментами.

Пошуковий вид читання близький до переглядового. Основною його метою є пошук потрібної інформації, а результатом — вибіркове розуміння змісту тексту. Інформаційними джерелами для такого виду читання найчастіше виступають функціональні тексти (оголошення, реклама, інструкція і т. ін.), хоча не обмежуються ними. Пошукове читання дуже часто включають у систему вправ, спрямовану на повноцінне розуміння тексту: наприклад, перед учнем ставиться завдання вибрати з тексту задану інформацію (власні назви, дати, тематичну лексику, ключові слова тощо), відтак, школярі краще орієнтуються в структурі та змісті тексту.

Володіння різними видами читання є важливим компонентом культури читання сучасної людини.

Розглянемо необхідність застосування переглядового/пошукового видів читання в початковій школі, а також звернемося до аналізу шкільної практики в цьому контексті.

Тривалий час у методиці читання в початкових класах ці види читання не розглядалися як предмет спеціального формування. Вважалося, що повноцінна навичка читання учнів перебуває в процесі її становлення, а механізми зорового сприймання в молодших школярів недостатньо розвинені. Отже, їм передчасно застосовувати такі види читання. Відтак перевага під час навчання надавалася аналітичному виду.

Сьогодні маємо інші реалії. Сучасні учні стикаються зі значними інформаційними потоками, взаємодіють з різними інформаційними джерелами на паперових, електронних носіях. У звичну практику увійшло читання з екрану, пошук потрібного в Інтернеті. Це зумовлює потребу швидко орієнтуватися в різних інформаційних джерелах, оперативно здійснювати пошук потрібної інформації, критично осмислювати її, розрізняти достовірну та недостовірну і т. ін. Отже, постає необхідність послуговуватися не лише аналітичним, а й іншими видами читання.

Крім того, в основній школі, де обсяги текстів будуть значно більшими, володіння таким умінням важко переоцінити. Воно в разі зменшує часові затрати, інтенсифікує роботу зі швидкого попереднього ознайомлення зі змістом тексту.

Зважаючи на актуальність цих питань, Типовими освітніми програмами (Мовно-літературна освітня галузь. Літературне читання) для учнів 3–4 класів передбачено цілеспрямоване формування й застосування ознайомлювального, пошукового та переглядового видів читання (для всіх видів текстів). У 3 класі школярі послуговуються ними поки що за завданням учителя [4].

Щодня уроках з різних предметів учні виконують завдання, які передбачають відповіді на запитання за змістом прочитаного/прослуханого. Тобто, такі завдання учні виконують після уважного прочитання змісту навчального тексту. Під час виконання чималої кількості завдань школярі спираються на навички переглядового/пошукового видів читання. Наприклад, до текстів у підручниках з читання серед інших містяться завдання на смисловий і структурний аналіз твору. Така робота спонукає школярів щоразу звертатися до тексту, застосовувати різні прийоми читання, щоб визначити, наприклад, зачин, основну частину, кінцівку твору; знайти слова автора чи слова персонажа, яскраві, образні вислови; підтвердити відповідь, спираючись на той чи інший фрагмент тексту і т. ін. Багаторазове звернення школярів до тексту потрібне й під час ДПА з літературного читання. І ось тут вже *потрібна інша робота очей, ніж та, коли діти уважно читали цей текст вперше. Надзвичайно важливим тут є також застосування різних властивостей уваги (концентрація на заданому, розподіл, перерозподіл та ін.)*. У таких випадках потрібно вміти швидко пробігати очима текст, фіксуєючи увагу лише на потрібних фрагментах.

Між іншим, аналіз шкільної практики засвідчує: більшість учнів 3–4 класів мають значні проблеми із самостійним виконанням завдань до художніх, інформаційних,

навчальних текстів і, не в останню чергу, через несформованість уміння застосовувати переглядовий/пошуковий прийоми читання. У багатьох школярів цієї вікової групи не вироблена звичка щоразу звертатися до змісту тексту для знаходження чи підтвердження правильної відповіді.

Візуальні спостереження за роботою учнів 3–4 класів під час виконання ними письмових самостійних робіт на розуміння змісту текстів показали, що частина дітей, прочитавши твір один раз, відразу записували свої відповіді, адже були впевнені, що вони правильні, а учні, яким було складно дати відповіді на поставлені запитання, також не робили спробу звернутися до змісту тексту. Натомість, вони напружено намагалися пригадати потрібні епізоди, тобто спиралися не на текст, а на свою пам'ять, досвід, фонові знання, хоча текст був у них перед очима. Як наслідок, більшість відповідей таких учнів були неточними або неправильними.

Відсутність звички звертатися до тексту щоразу, щоб уточнити інформацію або переконатися, що твоя відповідь є правильною, призводить до кількох типових проблем недосвідчених читачів. Насамперед такі читачі погано розрізняють інформацію, повідомлену в тексті, та інформацію, якою вони володіють, ґрунтуючись на власному досвіді. Учні обмежуються приблизним, неточним розумінням змісту. Крім того, робота з текстом у такий спосіб не сприяє формуванню моніторингу власного розуміння під час читання.

Наведемо окремі висновки, зроблені Українським центром оцінювання якості освіти за результатами вивчення рівня сформованості читацької компетентності у випускників початкової школи, проведеного в Україні у 2018 році: «Складність тестових завдань за категорією “знаходження інформації” зумовлена недостатньою сформованістю у випускників початкової школи здійснювати побіжний перегляд тексту для пошуку інформації, у т. ч. в кількох фрагментах» [2; с. 59]; «...важливо наголосити, що недостатньо сформовані вміння руху по тексту, нездатність реалізувати прийоми побіжного читання, несформованість навички робити в тексті позначки, виписки тощо часто можуть ставати причиною того, що виконання читацьких завдань, для яких потрібна актуалізація складніших когнітивних операцій, стає неможливим» [2; с. 63].

У 3 класі відповідно до програмових вимог здійснюється інтенсивний розвиток навички читання мовчки, триває цілеспрямована робота з удосконалення механізмів зорового сприймання та різних властивостей уваги.

Принагідно наголосимо, що механізми зорового сприймання сучасних дітей вирізняються більшою досконалістю порівняно з їхніми ровесниками першого десятиріччя XXI століття. На користь цього свідчать результати спеціальних досліджень про деякі позитивні впливи активної взаємодії школярів з електронною продукцією на механізми зорового сприймання молодших школярів (миттєве охоплення поглядом і розуміння змісту невербального матеріалу, збільшення загального темпоритму дітей; уміння досить швидко переключати увагу, сприймаючи розрізнені смислові фрагменти невербального характеру і т. ін.).

Зрозуміло, що формування переглядового/пошукового видів читання — це складний і довготривалий процес, у якому важливу роль відіграють не лише психофізіологічні, пізнавальні процеси (високий рівень темпу читання мовчки, розвинена система механізмів зорового сприймання, уваги, пам'яті), а й прийоми смислового читання.

Відтак, для більшості учнів 2 класу уміння швидко переглядати зміст тексту є непосильним. Адже у них ще недостатньо сформована технічна сторона навички читання; вони поки що не можуть миттєво, одним поглядом упізнати багато слів, словосполучень та ін.

Водночас, починаючи з 2 класу, ми можемо здійснювати важливу пропедевтичну роботу з підготовки дітей до застосування в наступних класах переглядового, пошукового, ознайомлювального видів читання.

Зазначимо, що виконання вправ і завдань на розвиток різних властивостей уваги (вибірковість, концентрація, стійкість, розподіл, перерозподіл), механізмів зорового сприймання (розвиток гностичних зорових функцій і моторних функцій зору), розширення оперативного поля читання, які ми радимо систематично виконувати в 2–4 класах як читацькі розминки, є важливим підґрунтям для розвитку умінь швидко переглядати текст. Такі завдання спочатку проводяться на матеріалі букв, складів, слів, чисел, окремих невеличких фрагментів текстів.

Застосування переглядового/пошукового виду читання вимагає уміння швидкого прочитування (сканування) кожного слова як цілісної одиниці, миттєвого розпізнавання його серед інших під час читання зв'язного тексту. Як справедливо наголошувала відомий науковець і методист І. П. Гудзик, «читання не може бути ефективним, доки читач придивляється до окремих букв слова, прочитує (вголос чи мовчки) склади» [1; с. 19].

Крім того, хочемо наголосити, що зазначені види читання потребують не лише візуального лінійного швидкого зорового пошуку (зліва направо), а й здатності здійснювати пошук потрібної інформації вертикальним переглядом. Для більшості другокласників, а також третьокласників такі рухи очей є незвичними, отже, потрібні спеціальні тренувальні вправи. У методичній літературі вони широко представлені різноманітними серіями завдань «Робота з буквеними, складовими, числовими пірамідками», «Робота з таблицями Шульте», «Упізнай слово з одного погляду» та ін. Такі завдання є продуктивними не лише для розширення оперативного поля читання, а й для розвитку вміння сканувати вербальний матеріал вертикальним переглядом.

Серед інших завдань на швидке розпізнавання, а також безпомилкове читання слів, ефективною є робота з таблицями слів, до яких добираються і розміщуються колонками спочатку короткі (із 2–3 букв), а потім довші слова. Це зазвичай слова частотні, добре відомі учням. У дітей, які добре читають, виконання таких завдань не викличе жодних труднощів. Для школярів із недостатнім розвитком механізмів зорового сприймання поступове ускладнення таких вправ забезпечить розвиток позитивної динаміки в роботі ококорухової системи, пов'язаної з укрупненням і автоматизацією (кожна колонка слів прочитується кілька разів) оперативних одиниць читання. Учень навчається швидко фіксувати, а потім утримувати в зоровій пам'яті спочатку мінімальні одиниці читання (слова з 2-х букв), далі — більші одиниці читання (слова з 3–5 букв). Навчившись безпомилково прочитувати їх у таблицях, учень/учениця під час читання зв'язних текстів буде миттєво їх упізнавати і правильно читати.

Крім того, установка читати слова колонками, у різному темпі сприятиме розвитку вміння читати, застосовуючи не лише лінійний горизонтальний, а й вертикальний вид пошуку, що позитивно впливатиме на формування переглядового виду читання, а також розвиток темпу читання.

На початку роботи з формування умінь переглядового/пошукового видів читання вчитель проводить з учнями бесіду, мотивуючи їх до застосування зазначених видів читання.

Орієнтовний зразок бесіди.

«Вправний читач — це той, хто вмiє уважно, правильно, виразно, у відповідному темпі читати й розуміти прочитане. Опрацьовуючи той чи інший навчальний матеріал, ми застосовуємо поглиблене, вдумливе читання, яке не вимагає поспіху. Але дуже часто в життєвих ситуаціях ми стикаємося з необхідністю серед значного масиву інформації швидко вихопити поглядом потрібну, не читаючи детально все, не витрачаючи багато часу.

— Давайте поміркуємо, у яких ситуаціях це буває (коли переглядаємо алфавітний покажчик у своєму смартфоні, розклад руху поїздів, літаків, етикетки, цінники у вітринах супермаркетів; у бібліотеці, коли серед багатьох книжок вибираємо потрібну за її назвою чи автором і т. д.).

— Наведіть приклади таких ситуацій на уроках читання після ознайомлення із змістом твору (коли вчитель пропонує знайти і прочитати в тексті слова персонажа та слова автора; слова, які вжиті в переносному значенні; речення, у яких йдеться про..., швидко знайти у змісті (переліку) творів потрібний твір того чи того автора й визначити, на якій сторінці він міститься в підручнику і т. ін.). Отже, це дуже потрібні і корисні уміння.

Уміння швидко переглядати текст і знаходити потрібну інформацію вимагає одностороннього уважного читання-перегляду і швидкого відповідного руху очей: зліва направо; згори вниз; знизу вгору). Під час навчання ми набуватимемо таких умінь».

Далі можна запропонувати учням тематичні ділові, рольові ігри «В аеропорту», «У бібліотеці», «У супермаркеті», «Театр. Афіша» та ін., під час яких діти в ролях пасажирів, читачів, покупців, глядачів вправлятимуться у швидкому пошуку заданої інформації на уявному табло розкладу руху поїздів, літаків, в дитячій книжці на книжковій виставці за вказаними параметрами, на афіші театру тощо.

Наводимо фрагмент розкладу рейсів літаків, на матеріалі якого можна варіювати завдання, спрямовані на розвиток переглядового/пошукового видів читання, умінь самостійно працювати з табличним матеріалом, застосування їх у життєвих ситуаціях. Наприклад: 1. Уважно ознайомитися з назвами верхніх колонок, поміркувати, що вони означають, співвіднести з інформацією, розташованою в наступному рядку; з'ясувати значення слова *гейт*. 2. Позмагатися, хто швидше вертикальним поглядом перегляне згори вниз зміст колонки «Призначення» і назве спочатку внутрішні (у межах України), а потім міжнародні рейси. 3. Швидко згори вниз переглянути колонку «Час» і проаналізувати, у якій закономірності розташована послідовність рейсів. 4. Далі учні можуть працювати у парах: один/одна зі школярів/школярок називає номер рейсу, а інший/інша швидко знаходить цей рейс на «табло» і словесно описують різні його характеристики та ін.

Фрагмент розкладу рейсів літаків з аеропорту «Бориспіль»

Рейс	Час	Призначення	Термінал	Гейт*
7W 7735	03:05	Тель-Авів	D	D11
M9 6537	05:00	Каїр	D	D14
7W 161	10:00	Львів	D	D18
7W 101	10:05	Дніпро	D	D20
7W 121	10:10	Одеса	D	D22
B2844	10:10	Мінськ	D	D8
LH 1491	10:20	Франкфурт	D	D4
PS 3147	12:00	Гамбург	D	D13
PS 1121	12:00	Нью-Йорк	D	D1
AI 1928	13:30	Делі	D	D6
PS 9386	14:00	Амстердам	D	D3

У подальшому доцільно проводити роботу з формування початкових умінь застосування переглядового виду читання на матеріалі незнайомих текстів, перед опрацюванням змісту твору. Тут варто наголосити, що спочатку вчитель пропонує учням завдання на переглядання змісту тексту за його зовнішніми ознаками, — завдання, що не передбачають структурного чи смислового аналізу змісту. Тобто, завдання: знайти уривок тексту, у якому йдеться про...; зміст якого речення в тексті відображає тему чи основну думку твору; які яскраві образні вислови застосовує автор; визначити зачин

* Гейт — у цивільній авіації так називається шлюз в аеропорту, який слугує виходом на посадку.

і кінцівку твору — на матеріалі незнайомого тексту є непосильними. Тут важливо навчити дітей швидким поглядом вихоплювати задані елементи змісту тексту переважно за їх зовнішніми ознаками.

Якщо педагог у 2 класі не практикував виконання відповідних пропедевтичних завдань з переглядового виду читання, доцільно це зробити на початку 3 класу.

Спираючись на методичний досвід І. П. Гудзик, наводимо приклади виконання серії завдань, що не передбачають смислового аналізу тексту. Враховуючи змістові та структурні характеристики тексту, який буде опрацьовуватися на уроці, учитель визначає кількість завдань, типи їх, урізноманітнюючи форми виконання. Перед початком роботи вчитель пропонує знайти (назвати, порахувати, прочитати):

- заголовок, кількість слів, які він містить;
- кількість абзаців на сторінці; визначити «на око», який найбільший, який найменший (на матеріалі тексту без діалогів);
- перше й останнє слово в першому реченні абзацу;
- перше й останнє слово в кожному абзаці;
- кількість умовних позначень на сторінці після тексту;
- кількість завдань після тексту;
- знайти й назвати в тексті (якщо є) дати, числа;
- знайти й назвати в тексті (якщо є) власні назви;
- порахувати в тексті (у відрізьку тексту) кількість слів з однією, двома, трьома літерами;
- речення, після яких стоїть знак оклику, знак запитання, три крапки;
- речення, які складають діалоги (їх дитина може побачити візуально: перед кожним реченням-реплікою стоїть риска).

Є засторога: якщо педагог уводить таке завдання вперше, текст має бути прозовим і здебільшого має містити лише поодинокі речення — з прямою мовою. Їх на фоні суцільного авторського тексту добре видно, і діти без утруднень їх визначать. У подальшому візуальний пошук у тексті речень з діалогами можуть мати більшу кількість.

Перед виконанням кожного завдання учитель детально пояснює способи й послідовність роботи. Виконання більшості завдань доцільно обмежувати в часі. Варто зауважити, що відрізок часу на виконання є досить умовною одиницею, бо залежить від складності завдання та індивідуальних можливостей учня. Учитель має підійти до цього питання досить гнучко і регулювати час на виконання залежно від об'єктивної складності завдання.

Наприклад, під час роботи з навчальними текстами завдання знайти і порахувати кількість абзаців чи речень з прямою мовою виконуються значно швидше (не більше кількох секунд), ніж знаходження у зв'язному тексті заданих слів, словосполучень і т. ін. Водночас важливо пам'ятати, що в процесі формування вмінь застосовувати різні прийоми переглядового читання визначальними умовами є розвиток різних властивостей уваги, зорової пам'яті і швидкість руху очей під час виконання завдань.

Наголосимо ще на одній обставині. Виконання запропонованих завдань мають навчальний і тренувальний характер. Вони не оцінюються в балах. Важливо щоразу фіксувати найменші досягнення учнів, підбадьорювати їх, створювати обстановку емоційного комфорту. Багато дітей на початку роботи (якщо вона передбачає високий темп виконання) зможуть знаходити та розпізнавати лише окремі задані елементи. Але систематичні вправління неодмінно дадуть позитивні результати.

Хочемо зробити акцент на тому, що в більшості варіативних підручників з читання для 2 і 3 класів, підготовлених за новими Типовими освітніми програмами, широко використовуються виділення кольором слів, словосполучень, речень безпосередньо в тексті, поряд з текстом (це кольорові розмітки, що стосуються практичного ознайомлення школярів зі структурними елементами тексту, з поняттями «автор», «строфа», читання по

ролях; кольорові плашки з визначенням змісту понять, термінів тощо. Вони впадають в око, а тому легко й швидко помічаються. Отже, такий навчальний матеріал є продуктивним щодо формування в учнів початкових умінь переглядового/пошукового видів читання.

Спочатку пропонуються тексти, де виділені лише окремі слова, потім — тексти з виділеними словосполученнями, далі — з короткими реченнями.

Будемо пам'ятати, що переглядове читання передбачає пошук потрібної інформації в тексті із застосуванням як горизонтального, лінійного, так і вертикального видів пошуку. Отже, якщо, наприклад, учень отримує завдання знайти в тексті речення з прямою мовою з опорою на графічний знак (тире), він застосовує пошук переважно вертикальним поглядом. Коли ж дитині потрібно швидко переглянути й спробувати за відведений час прочитати у віршованому тексті виділені слова, словосполучення, які є в кожній строфі, тоді вона застосовує обидва види пошуку (вертикальним поглядом знаходить виділену інформацію, а горизонтальним переглядає (прочитує) її зміст).

Якщо у 2 класі основний акцент ми робимо на перегляді тексту і знаходженні в ньому потрібної інформації переважно за його зовнішніми ознаками, то в 3 класі більшість завдань спрямовується на оперативне знаходження заданої інформації із застосуванням поступового її смислового аналізу.

Як і в 2 класі, учитель активно використовує під час роботи з формування переглядового виду читання виділені напівжирним шрифтом елементи або фрагменти тексту. Одночасно школярі навчаються знаходити в тексті нескладну інформацію, де немає шрифтових виділень.

Наведені нижче приклади орієнтовних завдань розроблено до підручника з літературного читання для 3 класу (автор О. Я. Савченко, 2020 р.) [3].

Завдання до тексту О. Морозової «Перший день у школі».

Мета: розвиток моторних функцій зору, зорової пам'яті, смислової здогадки.

1. На рахунок 1–3 швидко «пробігти» очима текст, зупиняючи погляд на виділених словах — назвах країн. Не користуючись текстом, назвати країни в тій послідовності, у якій вони розташовані в тексті.
2. Пояснити у формі передбачення смисловий зв'язок виділених назв країн із змістом заголовка тексту (наприклад, назви країн підказують, що в тексті йтиметься про перший день навчального року в школах Індії, Японії, Фінляндії).

Завдання до тексту «Як у Німеччині святкують початок навчального року».

Мета: формування вмінь концентрувати увагу на заданій інформації, розвиток зорової пам'яті, вербального прогнозування.

1. На рахунок 1–5 швидко переглянути перший абзац тексту, не вчитуючись у його зміст. Під час перегляду зупинити погляд на власних назвах і даті.
2. Назвати власні назви і дати. Чи вдалося прочитати наступні за ними слова? Які саме?

Завдання до тексту А. Коваль «Знайомі незнайомці».

Мета: розвиток умінь зорового аналізу, зорової пам'яті, смислового аналізу заданої інформації.

1. Швидко переглянути перші 4 абзаци тексту, зупиняючи погляд на словах в лапках. Назвати слова, які вдалось запам'ятати.
2. Змагання-гра «Хто швидше». Іще раз швидко, але уважно переглянути цей уривок і сказати, що означають слова в лапках і з яких мов вони походять.

Завдання до тексту Меган МакДоналд «Джуді знайомиться з новим учителем».

Мета: формування зорової пам'яті, умінь концентрувати увагу на заданому, навичок смислового аналізу.

1. На рахунок 1–4 уважно прочитати заголовок тексту мовчки; відвести погляд і сказати: 1) зі скількох слів він складається; 2) яке слово в заголовку є найдовшим, а яке — найкоротшим.

2. Швидко переглянути уривок тексту на с. 11, вихоплюючи поглядом власні назви. Сказати, хто такий пан Тодд.

Завдання до книжки А. Коваль (с. 20).

Мета: формування умінь ознайомлюватися зі змістом дитячої книжки з опорою на коротку анотацію та обкладинку; умінь смислового прогнозування.

1. Уважно прочитати в кольоровій рамці інформацію про книжку А. Коваль. Дати відповідь на запитання: Про що головне розповідає книжка автора? Як вона називається?
2. Уважно розглянути написи та зображення на обкладинці книжки. Спрогнозувати за малюнками, про історію яких слів розкаже книжка А. Коваль? Яке з цих слів буде розпочинатися літерою А?

Завдання до тексту А. Коваль «Наша мова».

Мета: розвиток моторних функцій зору, зорової пам'яті; умінь оперативно здійснювати пошук потрібної інформації із застосуванням навичок смислового аналізу.

1. Побіжно переглянути текст на с. 20–23, сказати, зі скількох частин він складається. Які заголовки вдалося запам'ятати?
2. Прочитати заголовок до першої частини тексту: «Якими були люди до винайдення мови?»
3. Самостійно уважно переглянути зміст тексту цієї частини. Знайти і прочитати лише ті речення, які дають відповідь на запитання заголовка.

Завдання до сторінки «Перевіряю свої досягнення» (с. 20).

Мета: розвиток моторних функцій зору, зорової пам'яті та уваги.

1. Швидко переглянути вертикальним поглядом зміст сторінки, зупиняючись на рядках, виділених рожевим кольором. Намагатися запам'ятати ці рубрики.
2. Відвести погляд. Спробувати відтворити назви у їх послідовності.

Завдання до тексту В. Дацкевича «Як з'явилася друкована книга».

Мета: формування вмінь робити узагальнення виділеної інформації за змістом, розвиток навичок смислового прогнозування з опорою на заголовок тексту й ключові слова; умінь оперативно здійснювати пошук заданої інформації.

1. Уважно прочитати заголовок, поміркувати над його змістом.
2. Переглядаючи текст на с. 29, сконцентрувати погляд і увагу на словах, виділених блакитним кольором. Узагальнити їх за змістом, висловити свою версію, про що розповість цей уривок тексту.
3. Висловити міркування, чи дає зміст виділених ключових слів відповідь на запитання заголовка.
4. Переглянути текстовий матеріал на с. 30. Позмагатися, хто швидше знайде в тексті речення, яке дає відповідь на запитання: Де вперше з'явилася перша друкована книжка?

Завдання до вірша Д. Павличка «Соняшник».

Мета: розвиток моторних функцій зору та концентрації уваги на заданому.

1. Швидко переглянути вертикальним поглядом текст поезії. Знайти й порахувати кількість речень з прямою мовою (з опорою на тире).
2. Переглянути межі речень з прямою мовою. Назвати перше й останнє слово в найбільшій за обсягом (кількістю слів) репліці.

Завдання до укр. народної казки «Кирило Кожум'яка».

Мета: розвиток умінь швидко знаходити потрібну інформацію (ключові слова), застосовуючи аналітичний, переглядовий та пошуковий види читання; навичок зорового аналізу й синтезу; прогностичних умінь.

1. Уважно прочитати і перечитати заголовок та зміст першого абзацу тексту. Назвати слова, які підказують, хто буде дійовими особами казки. Сказати, ім'я якої важливої дійової особи в цьому уривку не названо.

2. Позмагатися, хто швидше знайде на с. 42 абзац, де вперше з'являється ім'я головного героя. Назвати перше й останнє слово цього абзацу.

Завдання до легенди «Походження міста Переяслав».

Мета: розвиток моторних та гностичних функцій зору; навичок смислового аналізу заданої інформації.

Швидко переглянути текст на с. 53, зупиняючи погляд на словах, позначених «зірочкою». Назвати ці слова. Пояснити, що означає позначка і де можна знайти тлумачення цих слів у підручнику.

Завдання до тематичної групи загадок «Про небо, землю, явища природи».

Мета: розвиток моторних функцій зору, зорової пам'яті.

1. Позмагатися, хто швидше перегляне зміст загадок і назве, скільки з них мають форму питального речення.
2. Сказати, яким словом починається більшість загадок.

Завдання до тексту Зірки Мензатюк «Новорічна пригода з відьмою».

Мета: формувати вміння швидко переглядати та узагальнювати за спільними ознаками виділені ланцюжки слів; розрізнити їх за тематикою.

1. Швидко й уважно переглянути виділені блакитним кольором ланцюжки слів на с. 64. Пояснити, за якими спільними ознаками їх можна узагальнити.
2. Аналогічно переглянути виділені слова на с. 65. Визначити спільні й відмінні ознаки обох ланцюжків слів.
3. Зробити висновок про те, у які тематичні групи об'єднуються виділені слова; яка спільна ознака характеризує різні тематичні групи ланцюжків слів.

У подальшій роботі учитель практикує аналогічні, а також інші завдання, урізноманітнюючи форми їх проведення з поступовим ускладненням завдань.

Отже, відповідно до вікових особливостей становлення й розвитку навички читання молодших школярів, психофізіологічних та пізнавальних процесів, у 2–3 класах здійснюється формування початкових умінь переглядового/пошукового видів читання. Навчання включає розвиток різних механізмів зорового сприймання дітей (розвиток *гностичних зорових функцій*: розвиток довільної зорової уваги, зорового пошуку, навичок зорового аналізу і синтезу; розвиток зорової пам'яті і *моторних функцій зору*: розвиток точних відстежувальних рухів очей; формування стратегій сканування перцептивного поля; формування просторово-зорових уявлень; вироблення моторно-зорових координацій).

Механізми зорового сприймання тісно взаємодіють з процесами уваги, пам'яті, загальної організації та саморегуляції діяльності учнів.

Методика формування початкових умінь застосування переглядового/пошукового видів читання має поетапний характер з поступовим ускладненням форм і методів роботи, а також змісту навчального матеріалу.

Спочатку формування зазначених видів читання здійснюється на матеріалі букв, складів, слів, словосполучень, речень. Наступний етап — використання різних видів текстів, де об'єктами пошуку будуть елементи тексту за його зовнішніми ознаками, а далі ті, що передбачають його смисловий аналіз.

Література

1. Гудзик І. П. Розвиток навички читання: метод. рек. — К. Освіта, 1993. — 96 с.
2. Звіт про результати першого циклу загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти». 2018 р. Частина III. Читання / Український центр оцінювання якості освіти. — Київ, 2019. — 252 с.
3. Савченко Олександра. Українська мова та читання: підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Частина 2. — К. : Оріон, 2020.

4. Типова освітня програма для учнів 3–4 класів [електронний ресурс] — [Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>]
5. Фоломкина С. К. Методика обучения чтению на английском языке в средней школе: автореф. дисс. докт. пед. наук. — М., 1984. — 64 с.

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 3 КЛАСІ

Микола ВАШУЛЕНКО,
Надія ВАСИЛЬКІВСЬКА,
Світлана ДУБОВИК

Підручник з мови є основним дидактичним засобом реалізації навчальної програми; формування ключових і предметних компетентностей. Основна мета предмета «українська мова» полягає у формуванні в молодших школярів **комунікативної компетентності**, яка виявляється в здатності успішно користуватися мовою в процесі спілкування, пізнання навколишнього світу, вирішення життєво важливих завдань на різних етапах свого життя.

З огляду на це до нової програми з української мови, крім традиційних мовних знань, умінь і навичок, уведено нові елементи змісту, а саме: формування особистісного досвіду творчої діяльності, досвіду емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу в цілому і до мовленнєвої дійсності зокрема. Слід узяти до уваги, що набуті в початкових класах особистісні якості, пов'язані з мовленням, не тільки забезпечують основу подальшого навчання, виховання й розвитку підлітків і старшокласників, а й значною мірою зумовлюють практичну, громадську і професійну діяльність дорослої людини.

Нові підручники мають враховувати те, що сучасний процес удосконалення змісту і методів навчання української мови в початковій школі ґрунтується на нових досягненнях лінгвістичної науки, зокрема на теорії тексту, а також психолінгвістики, предметом якої є закономірності сприйняття, відтворення текстів і створення власних висловлень. Тому в новому змісті початкової мовної освіти особливої ваги надано відображенню *міжрівневих мовних зв'язків* — методичному принципу, який полягає у доцільності і продуктивності вивчення в початкових класах усіх рівнів мовної системи у їхніх взаємозв'язках.

З-поміж предметів початкового шкільного курсу українській мові належить вирішальна роль у навчанні, вихованні й розвитку особистості. Саме від умінь і навичок з української мови (читати, запитувати і відповідати, розповідати, переказувати почуте й прочитане, висловлювати власні думки усно й письмово) залежатимуть успіхи школяра в оволодінні знаннями з усіх інших предметів, зростання його загального розвитку, культурного рівня, кругозору. Отже, засвоєння української мови для кожної людини слугує своєрідним ключем, засобом пізнавальної діяльності і є, за висловленням психолога Миколи Жинкіна, «каналом розвитку інтелекту».

На уроках української мови як мови навчання не тільки поповнюються спеціальні знання молодших школярів з мови і мовлення, а й реалізуються важливі виховні завдання, складається сучасна мовна особистість. Засобами шкільного підручника в учнів формується ставлення до рідної мови, історії, культури і літератури свого народу, започатковуються риси громадянина, патріота. «Мова, — писав В. О. Сухомлинський, — духовне багатство народу. Скільки я знаю мов, стільки разів я людина, говорить народна мудрість. Та багатство, втілене в скарбниці мов інших народів, лишається для людини неприступним, якщо вона не оволоділа рідною мовою, не відчула її